

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

RPO-686541-IV/II/JP

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 22 551 77 00
Fax 22 827 64 53

Warszawa, 6. 11. 2012 r.

Pan

Jarosław Gowin

Minister Sprawiedliwości

Warszawa

Szanowny Panie Ministrze

Rzecznik Praw Obywatelskich podjął z urzędu problem rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego co do trybu, w jakim należy wyeliminować nieprawidłowość polegającą na istnieniu kilku prawomocnych postanowień spadkowych, stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie, jednakże w odmienny sposób. Jako możliwe podstawy prawne rozwiązania takiej sytuacji wskazywano art. 679 k.p.c. bądź art. 403 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Na skutek pytania prawnego Rzecznika, w dniu 10 lipca 2012 roku Sąd Najwyższy podjął uchwałę w sprawie sygn. akt III CZP 81/11 mającą moc zasady prawnej, w której przesądził, że art. 679 k.p.c. nie stanowi podstawy uchylenia kolejnego prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy. Istnienie dwóch lub więcej prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy uzasadnia natomiast wznowienie postępowania na podstawie art. 403 § 2 w zw. z art. 13 § 2 lub art. 524 § 2 k.p.c.

Zdaniem Rzecznika, powyższe nie oznacza jednak kompleksowego rozwiązania problemu polegającego na współwystępowaniu w obrocie prawnym kilku prawomocnych postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy, których z racji upływu terminów nie da się uchylić w żadnym przewidzianym prawem trybie. Praktyczną doniosłość kwestii potwierdzają także kierowane do Rzecznika pisma z sądów rejonowych, w praktyce których pojawiły się problemy z procesowym rozwiązaniem wskazanej wyżej niepożądanego sytuacji prawnej. Wspomniana na wstępie uchwała Sądu Najwyższego trudności tych nie eliminuje.

Nie ulega wątpliwości, że skutki prawne postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku mają doniosły wpływ na stosunki majątkowe i osobiste spadkobierców, zwłaszcza w relacjach z osobami trzecimi oraz z organami państwa, w tym z sądami powszechnymi i organami administracji publicznej. Podmioty te najczęściej w ogóle nie mają świadomości, że w sprawie konkretnego spadkobiercy istnieje kilka prawomocnych postanowień spadkowych. Postanowienie stwierdzające nabycie spadku przez określone osoby jest skuteczne *erga omnes*. Postanowienie spadkowe, które nie odpowiada prawdzie materialnej, a zatem nie stwierdza, że spadek nabyli rzeczywiści spadkobiercy, godzi zarówno w porządek publiczny jak i prawa osób trzecich. Zgodnie z art. 670 k.p.c. sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. Obowiązkiem sądu jest zatem dążenie do prawdy materialnej w zakresie ustalenia kręgu spadkobierców oraz przysługujących im udziałów spadkowych.

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego przewidują bardzo krótki, bo zaledwie trzymiesięczny termin do ewentualnego wniesienia skargi o wznowienie postępowania (art. 407 k.p.c.). W rezultacie, może dochodzić do sytuacji, w których na skutek upływu krótkiego terminu do wniesienia skargi o wznowienie w obrocie prawnym pozostaną sprzeczne postanowienia spadkowe po tym samym spadkodawcy. Nie da się również wykluczyć sytuacji, że każde z tych postanowień będzie wadliwe. Taki stan rzeczy blokuje działania spadkobierców w stosunku do składników spadku oraz naraża osoby trzecie na zawieranie umów z osobami, które w rzeczywistości spadkobiercami nie są. Co bardzo istotne, prawomocne postanowienie spadkowe wiąże wszystkie organy państwa (art. 365 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) w kwestii następstwa prawnego po danej osobie. Bezpieczeństwo obrotu wymaga, by następstwo to było ustalone w sposób pewny i jednoznaczny. W państwie prawnym niedopuszczalna jest bowiem sytuacja, w której np. w toku postępowania sądowego lub administracyjnego okazuje się, że jest kilku następców prawnych, z których każdy legitymuje się prawomocnym postanowieniem spadkowym, a których wskutek opisanych okoliczności nie da się wzruszyć. Można zatem wyobrazić sobie sytuację, w której w toku postępowania administracyjnego organ uzyska dwa lub więcej sprzecznych postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy (*por. J. Forystek, glosa do post. SN z dnia 26 listopada 2009 roku III CSK 30/09, Rejent 2010, nr 6 s. 122-130*).

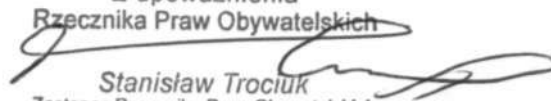
Opisywany w niniejszym wystąpieniu problem dostrzegł także Sąd Najwyższy w uzasadnieniu cytowanej uchwały z dnia 10 lipca 2012 roku. Sąd Najwyższy wskazał, że problematyka wznowienia postępowania w razie kolizji prawomocnych orzeczeń nie dotyczy tylko prawomocnych postanowień spadkowych. Problem jest zatem bardziej ogólny: skoro co do zasady pożądana jest sytuacja, w której co do tego samego przedmiotu sporu i między tymi samymi podmiotami istnieje tylko jedno merytoryczne rozstrzygnięcie, to - logicznie i konsekwentnie - system prawny właściwie nie powinien przewidywać jakiegokolwiek

ograniczenia czasowego do skorzystania ze skargi o wznowienie postępowania na podstawie takiej, jak określona w art. 403 § 2 k.p.c. Ustawodawca wybrał jednak inne rozwiązanie.

W ocenie Rzecznika, celowe wydaje się przewartościowanie racji i argumentów, jakie uzasadniały postawienie sztywnej bariery czasowej dla usunięcia kolizji pomiędzy prawomocnymi orzeczeniami dotyczącymi tego samego stosunku prawnego - a przynajmniej zreformowanie instytucji wznowienia postępowania w odniesieniu do postanowień spadkowych, z uwagi na ich szczególny skutek (*erga omnes*, a nie jedynie *inter partes*). Ponadto, wymaga tego poszanowanie dla zasady bezpieczeństwa obrotu, pewności prawa oraz porządku publicznego. W aktualnie obowiązującym stanie prawnym, wznowienie postępowania spadkowego nie wiąże się z dążeniem do prawdy materialnej (jak w art. 679 k.p.c), ale ogranicza się wyłącznie do eliminacji późniejszego orzeczenia, niezależnie od jego zgodności z prawdą materialną. Trzeba mieć także na względzie, że pełna realizacja gwarancji konstytucyjnych przewidzianych w art. 21 ust. 1 Konstytucji wymaga od ustawodawcy zapewnienia skutecznego i pewnego mechanizmu ochrony praw przysługujących spadkobiercom. Upływ terminu do wniesienia skargi o wznowienie postępowania pozbawia spadkobierców możliwości ochrony ich słusznych interesów wynikających z dziedziczenia w przypadku istnienia kilku prawomocnych postanowień spadkowych, stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie, jednakże w odmienny sposób. W ocenie Rzecznika, brak prawnej możliwości rozwiązania takiej sytuacji narusza wyrażoną w art. 31 ust. 3 Konstytucji zasadę proporcjonalności ograniczania konstytucyjnych wolności i praw. Pozostawienie w obrocie sprzecznych postanowień spadkowych niewątpliwie godzi w porządek publiczny i słuszne prawa osób trzecich, a zatem w wartości podlegające szczególnej ochronie.

Mając to wszystko na uwadze, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich (*tekst jednolity Dz. U. z 2001 r, nr 14, poz. 147 ze zm.*) przekazuję Panu Ministrowi powyższe uwagi z prośbą o zajęcie stanowiska w sprawie, a jeśli podzieli Pan Minister przedstawioną w niniejszym wystąpieniu argumentację, proszę o spowodowanie podjęcia prac nad nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego w omawianym zakresie.

Z poważaniem

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich